

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZ

“AYŞE KULİN ÖYKÜLERİNDE KADIN VE TOPLUM İLİŞKİSİ”

Öğrenci Adı: Ayşe Bengisu

Öğrenci Soyadı: Sakarya

Diploma Numarası: 001129008

Sözcük Sayısı: 3903

Rehber Öğretmen: Işıl Çırakoğlu

Konu: Ayşe Kulin’in “Foto Sabah Resimleri” adlı yapıtında kadının toplumla ilişkisi ve toplumdaki yerinin anlatıma yansımaları

I. GİRİŞ	2
II. KADININ TOPLUMA BAKIŞ AÇISINI ŞEKİLLENDİREN ETMENLER	3
III. KADININ TOPLUMDAKİ YERİ	6
III. I. Aile Büyüğü	6
III. II. Anne	8
III. III. Eş / Sevgili	9
III. IV. Dul	10
IV. KADININ TOPLUMSAL KURUM VE YAPILARA BAKIŞ AÇISI	11
V. SONUÇ	16
KAYNAKÇA	18

I. GİRİŞ

Toplumlar, modern çağlarla birlikte, bireyleri birbirinden ayıran etiketlerden kurtulmaya başlasa da bireyi özelleştiren ve onu diğerlerinden ayırarak bir kişi haline getiren etmenler sabitliğini korumaktadır. Bu anlamda kişilerin taşımakla yükümlü olduğu en önemli etiketlerden biri de cinsiyettir. Bu sıfatlar, bireylere karakterlerini kazandırarak onların varoluşuna katkı bulunmaktadır fakat, zaman zaman toplumda meydana gelen önyargılar dolayısıyla cinsiyet sıfatları, bireylere biçilen diğer roller gibi, baskı oluşturmaktadır.

İnsanı ve insana dair değerleri sık sık konu eden edebiyat sanatı, bireylerin yaşadığı bu tür baskıları da pek çok kez irdelemiştir. Kadın bir romancı olarak Ayşe Kulin, bu cinsiyet baskısını yakından değerlendirme imkanı edinmiştir. Ayşe Kulin'in yapıtlarında kadın figürlere sıkça yer vermesi, anlatıcı olarak kadın figürleri seçmesi, hem yapıtlarında kadın olmanın getirdiği kıvraklık ve duygusallıktan faydalanmasını sağlamakta, hem de kadın bireylerin sıkıntılarını ve bakış açılarını okuyucuya sunma olanağı sağlamaktadır.

Bir kadın yazar olarak kadın yazarları daha çok seviyorum. Çünkü meclise bakın veya bankalara bakın, kadıncağızlar akvaryum gibi yerlerde çalışıyorlar. Yani bir yerde adeta bir cam var ve erkekler kadını o camın ötesine geçirmiyorlar. Karar alma mekanizmasında aktif değiller. Kadın bir yere kadar geliyor. Onun her türlü aklından, fikrinden, inceliğinden, kıvraklığından faydalanılıyor. Ondan sonra “Sen burada dur.” deniliyor.¹

Ayşe Kulin, yapıtlarında pek çok kadın figüre ve anlatıcıya yer verirken, okuyucuyu kadın figürlerin pek çok farklı çatışmasıyla da başbaşa bırakmaktadır. Bu çatışmalar içerisinde, kadının toplumla olan ilişkisini gerçekçi bir dille ele almaktadır.

Bu özellikler dikkate alındığında, tezin çerçevesi “Foto Sabah Resimleri yapıtında kadın-toplum ilişkisi” olarak belirlenmiştir, böyle bir kapsam içerisinde, yapıtta kadın figürler ve anlatıcılar üzerinden, kadının toplumdaki yeri ve bu konunun onda yarattığı düşünsel açıları incelemek mümkündür. İrdelenmenin sağlıklı yapılabilmesi için konunun gelişimi çeşitli başlıklar altında toplanmıştır.

¹ Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı 2008

II. KADININ TOPLUMA BAKIŞ AÇISINI ŞEKİLLENDİREN ETMENLER

Ayşe Kulin yapıtında, kadın figürlerini tanıtırken, okuyucuya onların içinde buldukları toplumla betimleyerek, figürleri daha iyi kavramamızı sağlamaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerindeki anlayış farklılıklarının kadınların üzerinde etkisini açıkça gözlemlenebilmektedir. Kadın figürlerin içinde bulunduğu toplum yapısına ve kişiliğini belirleyen toplumsal ölçütlere aşına olmak, onun topluma olan bakış açısının anlaşılmasını ve ona empati kurulmasını kolaylaştırmaktadır.

Kuşkusuz, sadece bir kadının değil bir bireyin kim olduğunu belirleyen önemli etmenlerin başında eğitim gelmektedir. Yapıtta farklı öykülerde veya aynı öyküde farklı eğitim seviyelerindeki kadın portreleriyle karşılaşılmaktadır. Toplumda ataerkil yapısının doğrultusunda kadında eğitimin gereksiz ve alışılmadık olduğu görüşünün bulunduğu hissedilmektedir.

“Ben, onun ‘üniversiteye evde kalan kızlar gider zihniyeti ile mücadele etmiş, hayatı çok genç yaşta göğüslemiş, çocuklarımı kendim büyütmiş, uzun yıllar boyunca çalışmış, iş dönüşlerinde yorgun argın yemeğimi pişirip, bulaşığı yıkamak zorunda kalmıştım.” (Kulin,21)

Eğitimli kadına karşı toplumda adeta bir korku ve bundan doğan bir saygının var olduğu da görülmektedir. Toplumda özellikle bazı kesimlerde hissedilen sınıf farkında eğitimli kadının ayrı ve özgür duruşu ortaya konmaktadır. *“Hanife Hanım, Büyükhanım’ın gelinini pek sevmediğini, ondan biraz da çekindiği söylerdi hep. Gelin lise bitirmişmiş. ‘Kadın kısmına tahsil ne gerek,’ derdi Büyükhanım.” (29)*

Kadın içinde bulunduğu sosyal yeri eğitim aracılığıyla aşabilse de daha doğmadan onun toplumdaki konumunu belirleyen ve bakış açısını oluşturan bazı etmenler de bulundurmaktadır. Kadın toplumla ilk yüzleşimini ailesi aracılığıyla yapmaktadır. Çoğu öykü de kadının hayata karşı tutumunda ailesinden aldığı görgünün önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Aile, kadının toplumdaki statüsünü de belirlemektedir. Kırsal toplum yapılarında kadınlar arasındaki hiyerarşi daha çok göze batsa da, kentsel kesimde de varlığını hissettirmektedir. *“Büyükhanım bu sıcaqlarda bu kadar çok içilmez diye söylenip durmuştu. Bir tek o söylenebilirdi Beyağa’nın karşısında. Ne de olsa anasıydı.” (29)* Aile içerisinde,

kadınlar özellikle annelik sıfatları sayesinde güçlü bir otoriteye sahip olabilmektedirler, aileye sonradan katılan bir figür olarak gelinler sosyal hiyerarşide daha geridedirler. Aile dışındaysa, ekonomik durum bu hiyerarşideki yerin belirlenmesinde en önemli etkilerin başında gelmektedir. Evde çalışan hizmetlilere bazen adeta köle muamelesi yapıldığı hissedilmektedir. *“Çarparım suratına şimdi. Fikrini sorduk mu senin kız? Bu evde senden başka herkes hanımdır.”* (26)

Kentsel kesimde de aile önemini korumaktaysa da değişen toplum düzeniyle birlikte insan ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler aile ilişkilerini de zedelemektedir. *“O ömrü boyunca, çocuklarının derterine ortak olmuş, nazlarını çekmiş, varını yoğunu onların avucuna vermişti. Onlarsa nice dir, annelerini sadece nefes alıp veren, yemek yiyen ve uyuyan bir makine zannediyorlardı.”* (15)

Ekonomik durum ise kentsel yaşamda da kadının sosyal yapıdaki yerini belirlemede önemli bir etkidir. Fakat kentsel kesimde, sosyal statü, kırsal kesimde olduğu kadar kalıcı değildir. Zaman geçtikçe, gerek ekonomik durumun kötüleşmesi, gerekse insanlar arasında hiyerarşinin yavaş yavaş kaybolması nedeniyle, bu sosyal statü yitirilmektedir.

“Beton apartmanların kömür kokulu odalarında, rüzgardan tersine dönen şemsiyelerimle, dantelsiz, ipeksiz, sadece ondan bana kalan bir kaç eski elmas broş ve bir tektaş yüzükle kendimi soylu ve ayrıcalıklı sanarak yaşamaya devam edecektim.” (23)

Bireyin sosyal konumunu doğumundan itibaren belirleyen etkenlere din ve ırk da dahildir. Irk ayrımı yapının kurgulandığı toplum yapısında çok belirgin gözlemlenmese de, gözden kaçmayacak bir kaç örnek vermektedir. *“Anneannemin gözünde, makbul insan beyaz tenli olurdu ... Anneannemin Çerkes beyazı ailesine, esmer bir oğlancık sokmuştum. Ohh!”* (20) Din kavramına karşı ise farklı tutumlar, kadınlardan beklentileri de değiştirmektedir. *“Ümmet, dini bütün Türk erkeklerine, tesettürlü, helal süt emmiş Hanım dağıtacaktır.”* (138)

Kadının hiyerarşik yapıdaki yeri, onun yaşanmışlıklarını oluşturmaktadır. Bu da kadının hayattan beklentilerini değiştirmektedir. Örneğin, kırsal bir düzende önemli bir ailenin ev işlerini gören Gülbeyaz için hayattaki tek keyif sigara içmekken, daha yüksek hiyerarşi de bir kadının kendine hedefler koyabilmede daha özgür olduğunun görmekteyiz. Bunun nedeni de

kadının konumuna göre ondan beklenenlerin değiştiği gerçeğidir. Kadından geleneksel olarak beklenen, “*Kadın kısmı sağlıklı, becerikli ve güzel olmalıymış. Çok çok oğullar doğurmalıymış.*” (29) şeklinde olsa da modern zamanlarda bu beklentilere adı konulmayan bir başka görevler eklenmiştir.

Değişmekte ve eskimekte olan toplum düzenine göre kadın birey gücünü hep başkalarının gücünde almaktadır. “*Zilleri takip oynayacağına gelin gidiyorum diye...*” (38) Kadının toplumda gcl olması için iyi bir evliliğe veya varlıklı bir babaya ihtiyaı varken, değişen toplum yapısıyla birlikte kalkan cinsel kalıplar kadınları tek başına gcl olma mecburiyeti altında bırakmıştır. Bu gelişmeye ayak uyduramayan zihniyet ise farkındalıkları yüksek kadınlara karşı bir çekinme söz konusudur. “*Hem ezbere şiirler, Nazımlar, Kafkalar, hem mantık içeren açıklamalar. sen tehlikeli birine benziyorsun Esra, polis senin gibileri sevmez.*” (90)

Genel olarak yapıttaki kadın figürlerinde kurgulanan topluma karşı bir güvensizlik sezilmektedir. Bu güvensizliğin nedeni zaman zaman insan ilişkilerindeki kopukluklardan, zaman zaman da toplumsal düzensizlikler ve baskılardan dolayı meydana gelmektedir. “*İdeolojik saplantıları olan için tekin yer değil burası, git her türlü fikrin tartışılabileceği ülkelerden birine, kendine orada bir hayat kur.*” (75) Toplumdaki politik çalkalanmalar, fikir hürriyetinden yoksunluk kadınları da etkilemektedir. Bu baskı altında kadınlar, korku duymaktadırlar. “*Ne kadar korktuğumuzu görmüyor musun demek istedi Zeynep. Hepimiz, yediden yetmişe, dehşet içinde yaşıyoruz... Hepimiz sizin yüzünüzden daha ürkek, daha korkak, daha iki yüzlü insanlar oluyoruz.*” (119) Hikayeler farklı zaman ve mekanlarda geçseler bile toplumun yapısını aynı başarıyla yansıtılmaktadırlar. Bu zaman ve mekan geçişleri, hatta bazen tamamen hayal ürünü olan bu geçişler, adeta bir mozaik halinde okura kadınları yoğuran ve şekillendiren etmenleri benimsetmektedir.

III. KADININ TOPLUMDAKİ YERİ

Birbirinden farklı pek çok kadın karakter içeren “Foto Sabah Resimleri” yapıtında, her kadın figür kendine has bakış açısıyla okura kadının genel konumu hakkında bilgi vermektedir. Kadın bazen bir aile büyüğü, bazen evlat, bazen sevgili olarak verilmekte ama hemen hemen bulunduğu her konumda belli roller altına damgalanmış ve baskılanmış olmanın verdiği yıpranmışlığı hissettirmektedirler. “*Ben yıpranıyorum. Genliğin o taşkın*

neşesi ve coşkusu, bende yersiz karamsarlıklara, alınganlıklara dönüşüyor. Vaktinden önce yaşılanıyorum.” (64) Kadınlar bu yıpratıcı rollerin arasında yaşama tutunuşlarını devam ettirebilmek amacıyla kendilerine, hedefler ve amaçlar kurmakta, gerektiğinde birbirlerine sığınmakta fakat güçlü duruşlarını bozmamaktadırlar. Bu sığınışın örneklerini “Taş Duvardır Benim Sevdam” öyküsünde iki hizmetçi Hatice ve Gülbeyaz arasında veya “Duruşma” öyküsünde birbirleri ile yolları bir velayet davası nedeniyle kesişmiş iki anne arasında görmek mümkündür. Kadınların aralarında böyle güçlü bir etkileşim olması onların hayata karşı kadın olmanın getirdiği aynı duyarlılıkla bakabilmeleridir.

“Kadın gelip sarılıyor bana. O da ağlıyor. Daha önce hiç tanışmayan iki kadın, buluşmamızın üçüncü dakikasında, birbirimize sarılmış sarsıla sarsıla ağlıyoruz. Saçlarımızı, omuzlarımızı, yanaklarımızı okşuyoruz birbirimizin. Bizden başka kimselerin bilemeyeceği biber gibi bir acıyı boşaltıyoruz yüreklerimizden.”

III.I. Aile Büyüğü:

Yaşlandıkça değişen koşullar bireye farklı görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu değişimden kadınlar da paylarına düşeni almaktadır. Yapıtta pek çok öyküde verilen birbirinden farklı karakterlerde yaşlanmayla birlikte bazen saygınlık kazanmama, bazen unutulmuş gibi değişimlere rastlanmaktadır. Yaşlanmanın kadın figüre kattığı değerler veya yaşattığı eksiklikler kurgulanan mekan ve uzama göre farklılaşsa da değişim hepsinde ortaktır.

Daha çok kentsel kesimlerde, zamanla birlikte insan ilişkilerinin de zayıflamasından dolayı aile büyükleri geleneksel bir saygıdan ötürü maddi olarak desteklenip korunsa bile, manevi açıdan tatmin edilemedikleri hissedilmektedir. Bu da kendi kendine hayata karışmada yeterli olamayan yaşça büyük bireyin, manevi açıdan, hayattan ve toplumdaki beklentileri ilgiyi başkalarının yardımıyla da görmemeleriyle yalnızlaşmalarına yol açmaktadır.

“Tek ilgilendikleri, yediği, içtiği ve ilaçlarıydı. Öylesine yüklülerdi ki yaşam derdiyle onu dinlemeye ne zamanları ne de güçleri vardı. Günde üç kez önüne vitaminleriyle yemeğini koruyorlar, sabahları acıta acıta saçlarını tarayıp balkona hava almaya çıkarıyorlar, sonra da televizyonunun karşısında oturtup,

hızla akan birtakım görüntülülerle başbaşa bırakıp gidiyorlardı onu. Duyguları, yalnızlığı, aile içindeki olayları paylaşma istediği kimsenin umurunda değildi.”
(16)

Fakat bu yalnızlaşma modern kesim de daha yoğun görülmekle birlikte, kırsal kesimlerde de sıkça karşılaşılan bir olgudur. Çünkü yaş ilerledikçe, bireyin toplumla olan çatışması ortaktır. Kuşak çatışması toplumun her kesiminde varlığını koruyan bir olgudur. Bu çatışmanın sonucu olarak bireyler duruma göre içlerine kapanır veya aksi davranışlar sergilerler. *“Yaşlanınca karı kısmı huysuzlaşır. Ben de az çekmedim bunun kaynanasından. Aldırma, kaç günlük ömrü kalmış.”* (26) Toplum bütün bu çatışmaya karşı, erdemli bir tutum sergileyerek, yaşlılara olan saygısını korumaktadır. Büyük ailelerde, aile büyüklerine her zaman saygıyla yaklaşmaktadır ve büyükler belli bir otoriteye sahiplerdir.

III.II. Anne:

Annelik, yıllardan beri kadınlar için yaratılmış en önemli rollerden biridir. Dolayısıyla, anlatıcılarını ve konularını genellikle kadın figürlerle oluşturan Ayşe Kulin’in öykülerinde de annelik rolü altında pek çok farklı bireyi gözlemlemek mümkündür. Bu rol çocukları olan figürlerde, diğer rollerin önüne geçmekte, baskın olarak kendini göstermektedir. Kadının bu rolle olan ilişkisi diğerlerinden çok farklıdır. Ebeveyn olmuş kadının çocuğuyla olduğu bağ diğer insan ve akraba ilişkilerinden çok daha derindir. Annenin önceliği her zaman çocukları olmuştur, çocuklar da, kendilerinden uzun yıllar boyunca sorumlu olmuş annelerine derin bir manevi bağlılık geliştirmişlerdir.

Kadınlar, bir birey yetiştirmenin ağır yükünün altına girdiklerinde, adeta iki kişilik bir yaşamı kabul etmektedirler. *“Çocuğumla ben satılmak üzere bir mülk müyüz? Kaçırılmakta*

olan meta mıyız? İki insanız biz.” (Kulin, 61) Kadın kendi varlığını kabul ettirmeye çalıştığı bir toplumda, bir de çocuğunun varlığını yaratmakta ve bu varlığı sürdürmesinde ona yardımcı olmaktadır. Bu ağır sorumluluğun üstüne, modern çağlarla birlikte kadınlara yüklenen diğer sorumluluklar eklenince, bireyler yıpranmaktadır.

“Üç yıl önce, adliyenin merdivenlerini, nefes nefese çıkarken yirmi dört yaşındaydım. Elimde, çocuğumun “annesinin de çocuğu” olduğu hakkını ona geri veren, yarım sayfalık bir ilanla aynı merdivenlerden aşağı inerken yüz yaşındayım.” (67)

Anne, çocuğu dünyaya getirmek ile onu dünyaya hazırlama görevini de devralmıştır. Çocuğundan daha deneyimli birey, onu dünyanın tehlikelerine karşı korumaya çalışmaktadır. *“Zeynep yokuştan aşağı koştı sarıldı oğluna. Yüreğinin atışlarını duyabiliyordu.” (110)* Kadın çocuklarının sorumluluklarını hafifletmek ve onları dış dünyaya karşı korumak için elinden geleni yapmaktadır. Annelikte diğer bütün rollerden çok daha büyük bir bağlılık ve fedakarlık duygusuyla hareket etmektedir. *“Sizlere üvey evlat dedirtmemek için tekrar evlenmedim ben.” (70)*

Bu fedakarlık karşısında çoğunlukla, çocukta yaşı itibariyle, anlayabileceği derecede farkındalık yaratmaktadır. Çocuk, kendisine yapılan fedakarlıkları anlamasa bile hissetmektedir. *“Hiç de doğru değil annesinin onu sevmediği. Çocuk annesinin bedeninden taşıp kendini sarmalayan sevgi selinin bal gibi farkında.” (57)* Bu sezgi, biyolojik etmenler ile birleşerek anneyi çocuğun hayatında vazgeçilmez bir noktaya koymaktadır. Anneden gelen karşılıksız sevgi ve yardım, çocuk bireylerde, çoğu zaman bilmeyerek, annenin yeri doldurulamaz bir parça haline gelmesine neden olmaktadır. Bu çıkarım, yapıtta annesinden ayrı kalan çocuk figürlerin yansıttığı boşluktan yararlanarak yapılabilir.

“Çocuk, Mari'den en güzel rüyalarını böldüğü ve bir zamanlar annesinin yaptığı işleri onun yerine yaptığı için ölesiye nefret eder. Bu Mari ölse, balkondan aşağı düşse ya da bir arabanın altında kalsa, ona bakmak için annesinin eve döneceğinden emin.” (56)

III.III. Eş/Sevgili:

Kadın bireyin çevresiyle kurduğu ilişkiler arasında kadın-erkek ilişkileri önemli bir yer tutar. Bu ilişkiler de kadın eş ve sevgili rollerinde görülmektedir. Erkek egemen toplumda, kadının erkekler üzerinde en saygın ve etkin olduğu rollerin, annelik ve eş rolleri olduğu görülmektedir. Ataerkil bakışı toplumun bazı kesimlerinde kendini göstermekte, bu kesimlerde kadının namusu, ahlak ve terbiyesi, erkeğin gururu haline gelmektedir. Bu bakış açısı dolayısıyla, erkek kadının üstünde bir söz hakkı sahibi olmaktadır. *“Böyle karılık edilmez, ben de o zaman genelevlerde görürüm işimi, seni niye aldık ki.”* (43)

Öte yandan, erkek, eşi ve sevgilisi olan kadınları sahiplenmektedir. Bu durum, kadına bir statü de getirmektedir. Erkeğin egemen olduğu toplumda, kendi başına bir kadın, bir erkeğin himayesi altındaki kadın birey kadar güçlü görülmemektedir. Dolayısıyla, eş ve sevgili konumundaki kadının toplumda saygınlığı, bir nevi ‘dokunulmazlığı’ artar. *“Sen Beyağa’nın evinden çıkan on beşlik kızı, kerhanedeki orospulardan mı sandın?”* (42) Bu sahiplenişin yanında sevgi de gelmektedir. Erkek, bazen sorumluluk bilinci ile de olsa eşine veya sevgilisine değer vermektedir ve onu hayatındaki diğer kadınlardan önemli bir noktada tutmaktadır. *“Sevindi. Karısı genelevdekiler gibi değildi. Saf ve masumdu. Sarılıp kendine çekti Gülbeyaz’ı.”* (46) Kadına eş ve sevgilisi rolüyle yüklenen sorumluluk ise; sadakat ve namus gibi erdemlere sahip olmak, gerektiğinde aileye, erkeğe ve yuvaya yardımcı olmak ve bunların birliğini sağlamaktır. Kadın bireyler bu rol altında zaman zaman çok baskılanmaktadır. Zira onlardan beklenen her zaman destek olmak ama, hiç bir zaman sahip olmamaktır.

III.IV. Dul:

Eş ve sevgili rolleri kadına bir sorumluluk yüklese de kadına toplum içinde bir statü kazandırmaktadır. Bu statünün de temelinde, erkek egemen bir bakış açısı yatmaktadır. Bir erkek tarafından sahip çıkılan, hatta belki sahip olunan kadın dokunulmazlık kazandığı düşünülmektedir. Erkek, toplumda güç sahibi olarak görülmekte, erkeğin eşi ve sevgilisi de bu güç ile bir nevi korunmaktadır. Bu noktada erkek bir bireyin gücü altına sığınamayan kadına başka bir rol verilmekte ve belki de daha ağır sorumluluklar yüklenmektedir. *“Nasıl bir tutar kendiyle beni Nesime? Ben üç çocuk büyüttüm tek başıma. İçimde gördüm acısını, dışarı vuramadım. Vuramazdım, çocuklarım vardı benim kaderleri elime bırakılmış.”* (73) Bu sorumlulukları oluşturan en önemli sorunsallardan biri ailenin tek direği olarak onu ayakta

tutmaya yalnız devam etmek zorunda kalmasıdır. Aynı zamanda kadının korunma duygusu kaybolduğundan güvensizlikle de karşı karşıya kalmaktadır.

Tabi ki erkek ve kadın ilişkilerini tamamen çıkar amacına bağlamak doğru değildir. Kadınlar için bir hayata ortak oldukları bir bireyin kaybını veya yokluğunu yaşamak, bununla yüzleşmek de ayrıca bir sorundur.

“İlk aşkım, ilk erkeğim, fikir ve yol arkadaşım, kocam ... Kollarımda derman kalmayıncaya kadar el salladım, giderek küçülüp bir noktaya dönüşen motordaki, baba acısı, kin, kırgınlık, başkaldırma duygularıyla dolu yüreğimin, on dokuz yaşından beri tek efendisi kocama.” (78)

Kadın yaşadığı bu travmayla yüzleşirken, ister istemez içinde bulunduğu koşulları sorgulamaya ve yargılarda bulunmaya başlamaktadır.

“Belki çok daha gerilere gidiyordu ama benim yakından tanıdığım tam üç kadın, büyükannem, anneannem ve annem erkeklerini savaşta, orduda ve terörde yitirmişlerdi. Ne biçim insanlardık biz, kavgaya, kana ve şiddete doyamayan?” (Kulin, 76)

Bütün bu nedenler dolayısıyla toplumdaki kadın bireyler arasında bir erkek bireye sahip olmak önemli bir unsur haline gelmektedir.

III. KADININ TOPLUMSAL KURUM VE YAPILARA BAKIŞ AÇISI:

Ayşe Kulin'in “Foto Sabah Resimleri” adlı yapıtındaki öykülerin çoğunun anlatıcısı kadın olarak seçilmiştir. Olaylar kadın gözüyle anlatıldığından, kadının topluma bakış açısını incelemek mümkündür. Öykülerdeki kadın karakterler farklı yaşamışlıklara sahip bireyler olarak okuyucunun karşısına çıksa da bu yaşamışlıkların kadınlar üzerine etkisi ortak bir düzlemde ilerlemektedir. Dolayısıyla Kulin'in kadınlarını genellemek ve ortak bir bakış açısı oluşturmak mümkündür.

“Yaşam buydu artık. Yaşam bal gibi bilinip de bilmezliğe gelineğin peşinde, gerçeğe düşün, hayatla ölümün arasına gerilmiş çok ince bir ipte yürümekti. O

ipin üstünde yürürken, dengeyi bulmak ve cehenneme yuvarlanmamak için, içkiye, hayal gücüne ve kırık bir umuda sığınmaktı. Umudun verdiği güçle, Don Kişot gibi, yel değirmenleriyle, savaşa devam etmekte. Yel değirmenlerinin duyguları, yürekleri, beyinleri yoktu. Onlara saldıranlar acımasızca yaralanmaya ve yenilmeye mahkumdular.” (107)

Yapıttaki kadınlar, bazen toplumu, bazen devleti, bazen insan ilişkilerini sorgulamakta, farklı düğümleri çözmeye çalışmaktadırlar fakat mücadele her kadında vardır ve bu mücadele içinde kadın birey gelişmekte, kendine ve çevresine ait bir bilgi edinmektedir. Bu yaşanmışlıklar bazen kadın bireyleri çözüme götürmekte, bazen ise bir tıkanma noktasına ulaştırmaktadır. Bu noktada kadın birey hayata karşı fikirleriyle kendine bir savunma oluşturmaktadır. Bu savunma, kabullenmek, unutmak, mücadeleye devam etmek ve bunun benzeri şekilleri ile okuyucuya yansımaktadır. *“Ama ben daha geriye doğru hatırlamak istemiyorum. Pardon, demek istemiştin ki hatırlayamıyorum yani.” (97)*

Kadın figürlerin rolleri, bu rollerin onlara yüklediği sorumluluklar ve mücadeleleri farklı olsa da, bütün bu mücadelelerin deneyimlere dönüşerek figürlerin bakış açılarını oluşturduğu gerçeği sabittir.

Temelden başlamak gerekirse toplumun yapıtaşı aileye olan bakış açısı ele alınabilir. Yapıttaki kadın bireyler toplumun genelinde de olduğu gibi ailenin önemine dair bir farkındalığa sahiptirler. Bu nedenle kadının, mücadelesinde en önem verdiği ailenin metanetini sağlamak ve korumaktır. Aile kurumuna bazen yanlış bir başlangıç yapan kadın bireyler, böylesi durumlarda bile ailenin yapısını bozmamak adına çoğu zaman baskıya boyun eğmektedirler. *“Ben de aynı hatayı yaptım senin gibi. Bir serserinin kahrını çekip duruyorum. Boşanmaya kalktım mı? Sen kim oluyorsun da kafa tutuyorsun dünyaya?” (55)* Sonuçta kadın aile kurumuna belirli bir saygı gösterse de evliliğe olan bakış açısı daha sığ kalmaktadır. Bunun nedeninin, evlilikte yapılan hataların toplum baskısıyla örtbas edilmesi, evliliğin bir amaç olarak görülmesi ve böylece kadının evlilik kurumunun samimiyetine olan saygısını yitirmesidir. *“Ben onun gözünde hırçın, yorgun, geçkin bir hakim karı’yım. Koca bulamadı, evde kaldı diye üzülüyor. Ne kadar şanslı olduğunun farkında değil, aptal. Ben belamı yirmilerimde, fakültede bulmuştum.” (50)* Bu durumda kadın için evlilik, çoğu zaman, beklentinin aksine hayatı kolaylaştıran bir paylaşımdan ziyade, omuzlarına eklenen ayrı bir yük haline gelmektedir. *“Evlilik, ayrılık, hasret ve acı demektir.” (73)*

Öte yandan kadın hayatın yükünü paylaşmak ve çok değer verdiği aile kurumunun bir parçası olmak da isteğindedir. Evlilikten kadının beklentisi çoğu zaman karşı tarafın kadının üzerindeki yükü hafifletmesidir. *“Benim kadar dayanıklı çıkmadı kızım. Nesime, Esin’in ortayı bitirdiği yıl yeniden evlendi. Hayat çok zor anne, diyordu.”* (73) Ancak böyle bir amaçla yapılan evliliklerde, sadece hayata ortak arama amacı güden birlikteliklerde, bir noktada bu ortaklığın kadını kısıtladığı görülmektedir. Böyle bir durumda kadın sadece tek bir hayatın değil, iki kişilik bir hayatın sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu sorumluluktan çekinen kadın, evliliğe karşı bir önyargı oluşturmaktadır. *“Ben evlenmeyeceğim. Ben hiç kimseyi beklemeyecek, acı çekmeyecek, yalnız kendi hayatımı yaşayacaktım. Keyfimce.”* (77) Buna rağmen, toplumda evliliklerin tek amacının çıkar ilişkileri olduğunu söylemek yanlış bir genelleme olmaktadır. Çünkü kadın, toplumun diğer bireyleriyle olduğu gibi erkek bireylerle de ilişkiler halindedir. Evlilik, bu duygusal paylaşımdan doğduğunda kadın için sadece toplum düzeninin bir parçası olarak değil, kişisel duygu dünyasına hitap eden bir kurum olarak da bir önem taşımaya başlamaktadır. Toplumun genelinde kadının ilişkilere ve duygusallığa bakış açısı farklılıklar taşımaktadır. Çünkü, insan ilişkilerindeki duygusallık kadının hem sorunsalı, hem çözümü olabilmektedir. Ayşe Kulin, öykülerinde bazen dolaylı, bazen doğrudan kadının erkek karşısındaki duruşunu belli etmektedir. Bunu yaparken Kulin, kadın figürün kadın-erkek ilişkilerine bakışını farklı açılardan değerlendirebilmektedir.

İlk göze çarpan ise, toplumun genelinde oluşan erkek egemen yapının, aslında çoğunlukla kadın birey tarafından oluşturulduğu algısıdır. *“Kendisi de münasebetsiz bir nedenle kupon biriktiriyordu ama, o bir erkekti.”* (139) Kadın bireylerden gelen bu ve bunun gibi iç monologlar ve bilinç akışlarıyla, kadının bu ataerkil algıyı kabullenerek, hayatına buna göre yön verdiği görülmektedir. Bu anlayış kadının, erkek bireyle oluşan duygusal ilişkilerine de yön vermektedir. Kadın çoğu zaman erkeğe olan sevgisini göstermek için ona hizmet etmesi ve kendinden ödün vermesi gerektiğini düşünmektedir. *“Kaç gece rüyalarımda, kapıda karşıladım onu, hamamlar yakıp yıkadım, ellerimle besleyip yedirdim, pansumanlar yaptım yaralarına.”* (72)

Kadının, erkek bireylerle olan sadece evlilik değil diğer duygusal ilişkilerinde de üstüne yüklenen bu sorumluluğun yükü, kimi zaman toplum baskısı kimi zaman ise kadın bireyin kendi önyargıları korkutucu bir unsur olmaktadır. Bu da sadece kadın birey de değil,

toplumun tamamında, daha hızlı, mesuliyet kabul etmeyen dolayısıyla daha kolay ama daha niteliksiz ilişkiler oluşmasına neden olur.

“Onca hoyratlığa maruz kalan benim kuşağımın bir hesabı olmalıydı sorulacak. Biz sevgiden, cinsellik boyutlarıyla almıştık nasibimizi. Kadın erkek, horoz döğüşüne çıkmış hasımlar gibi, birbirimize gücümüzü göstermeye soyunurduk, bırakın ayaklarımızı, o acelede dudaklarımızı öpene şaşarak... Şefkati, yumuşacık, ince bir sevgiyi bulabilmek, duyarlı aşkları yaşayabilmek için, ileri yaşları beklememiz gerekecekti.” (22)

Hızlı ilişkiler içinde, kadın birey aradığı duygusallığı bulamamaktadır. Bu da kadının ilişkilerde maneviyatı ikinci plana atmasına neden olmaktadır. Kadın, ilişkilerinde güvensiz ve korunmasız hissetmektedir. *“Sevda dediğin nedir ki?, dedi küçük gelin, su gibi şakıyan sesiyle, bir yılda söner gider ateşi, kalırsın çilenle başbaşa.” (38)* Oysaki, bu duygusal ilişkiler, kadını hayatındaki diğer sorunlardan uzaklaştırabilmekte, bir kaçış yolu olabilmektedir. Kadının, kadınlığını hissettiği, bir birey olarak kendini var edebildiği yerlerden biri de erkek-kadın ilişkileridir.

“Dünyaya horlanmak, itelenmek, yer silip süpürmek, bulaşık yıkamak, dayak yemek, ve zevk aldığından dolayı ölesiye utanmak için gelmiş olsa da, bir insandı o. Kısa boylu, kara ve kusurlu olsa da bir kadındı. Bunu henüz yüzüne bile bakmadığı Hasso öğretiyordu ona.” (48)

Yapıtta kadının içinde bulunduğu sosyal ilişkilerden bir diğer öne çıkanı ise aile ilişkileridir. Kadın bireyin aile kavramına bakış açısı bir zorunluluk ve bir içgüdünün arasında yer etmektedir. İçgüdüsel olarak kadın bir birey olma yolunda onu geliştiren ve ona katkıda bulunan aileye karşı sevgi ve saygı duymaktadır. Öte yandan tek başına bireyselliğini kanıtlayabilmesi için, aileden bir noktada kopma ihtiyacı hissetmektedir.

Kadının insan ilişkilerinde en çok karşılaştığı kavramlardan biri de namustur. Namus, kadının toplumla ilişkilerini belirleyen, onun topluma bakış açısı kadar toplumun ona bakış açısını da şekillendiren bir unsurdur; fakat “namus” kavramı hakkında sınırlı bakış açılarına sahip bireylerin çoğunun da kadın olduğu figürler arası diyaloglarda görülmektedir.

“Kırtmadan yürü yolda. Bu evin namusu, itibarı var.” (33) Kadının namusa karşı bu kısıtlayıcı bakış açısı, bireylerde baskı yaratmaktadır.

Kadının hayattaki sorumlulukları ve çeşitli baskılar altında sosyal ilişkilerinden yardım almaktadır. En bilinen sığınışlardan bir diğeri ise din algısı sayesinde oluşmaktadır. Kadın zorluklar altında sık sık Yaratıcı’ya sığınmakta, ondan güç ummaktadır. “Tanrım, bana sarsılmadan yürüyebilecek gücü ver.” (62) Kadın bireyler, hayatın onlara hazırladığı güçlükler karşısında savaşabilmek için ilahi bir güç dilemektedirler. Aynı zamanda da, savaşamayacakları güçlükler karşısında veya geçmişte kalan pişmanlıkları ve yenilgilerine karşı umutlarını yitirmemek için de Tanrı’ya sığınmaktadırlar. “Ölüm haberi bir kurtuluştur aslında. Tanrı’nın rahmetine kavuştu diye düşünür inancı olan.” (74)

Kadınların hayatında hem sorun hem çözüm olarak gördükleri bir unsur ise devlettir. Kadın birey, diğeri tüm bireyler gibi yaşadığı ortamda kendini güvende hissetmek istemektedir. Bu güveni onlara vaat eden kurum ise devlet olarak karşılıklarına çıkmaktadır. Kadın birey, kendisi ve çevresi için huzur ve güven talep etmektedir. “Her şeyin en kötüsüne bile sahip olmayan insanlarla doluydu çevrem. Buna isyan etmek, bunu insanların kaderi olmaktan çıkarmaya çalışmak mıydı bağışlanmaz suçumuz?” (95) Talep ettiği adaleti ise devlet kurumları pek çok kez yerine getirememektedir. Devletin yargı organlarındaki adaletsizlik, kadın bireye beklediği güveni verememektedir. “Tanrım, tepki göstermeden, adaletin içine tükürmeden, edebimle çıkart beni buradan.” (66) Bu nedenle kadının devlete olan saygısı sarsılmakta ve bakış açısı değişmektedir.

IV. SONUÇ:

Türk toplumunda modern yaşamla birlikte cinsiyete bağlı ayrımlar etkisini yitirmeye başlamış olsa da, Ayşe Kulin'in "Foto Sabah Resimleri" adlı yapıtındaki öykülerinden anlaşılacağı üzere, kadınlık bir kişilik özelliği olarak bireylerin varoluşunda her daim yer etmektedir. Bu durumda da kadınların sahip olmak zorunda bırakıldığı roller ve bu rollerin oluşturduğu sorumlulukların varlığını yadsınmamaktadır.

Kadınlık kavramını farklı roller altına sığdıran ana unsur kişilerin bireysel olarak bu kavrama bakış açısından yola çıkılarak oluşturulan genel toplum görüşüdür. Bu görüşün oluşumunda etkili olan bireysel fikirler ise, bireylerin içlerinde bulunduğu çevresel koşullarla alakalıdır. Dolayısıyla bu rollerin anlaşılması için, toplumun sosyal ve ekonomik koşulları hakkında fikir sahibi olmak gerekmektedir. Kadın figürlerin bakış açılarına katkıda bulunan temel etmenlerin; eğitim, aile, ekonomik güç gibi; kiminin önceden belirlenmiş, kiminin ise yaratılmış koşullar olduğu görülmektedir. Bu koşullar kadınların deneyimlerini oluşturarak, hayata dair beklentilerini ve hayatta duruşlarını belirlemektedir. Öte yandan, toplumun pek çok farklı unsurlarda olduğu gibi, kadınlık olgusu üzerine de çeşitli genel yargıları vardır. Kadın figürler, bu beklentileri karşılamaya çalışırken, üstlerine yüklenen sorumluluklardan dolayı kimi zaman üzerlerinde büyük bir baskı hissetmektedirler.

Kadına biçilen bu gibi roller bazen kadının hayattan beklentileriyle doğru bir paralelde gitmektedir. Bazense, kadının bulunduğu konumda aidiyetsiz hissettiği görülmektedir. Böyle durumlarda kadının bulunduğu konumun bakış açısına ayak uydurması veya sahip olduğu bakış açısına getirilen eleştirileri göğüsleyebilmesi gerekmektedir. Bu durumda kadın birey ve toplum arasında bir çatışma yaşanmaktadır. Kendine biçilen bu rolü benimsemeye çalışan kadın bireyler ise bu sefer kendileriyle bir çelişki yaşamaktadırlar. Ayşe Kulin, öykülerinde tam da bu sorunu irdelemektedir. Yaşam mücadelesi içindeki kadın bireylerin toplumsal algılara bakış açılarına ve bunları oluşturan çevreye öykülerinde yer veren Kulin, kadınlığı bir sıfat olarak taşımayan figürleriyle okura sağduyu kazandırmaktadır.

VI. KAYNAKÇA

Kulin, Ayşe. Mithat Alam Film Merkezi Söyleşi, Panel ve Sunum Yıllığı, 2008

Kulin, Ayşe. Foto Sabah Resimleri. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998